

REGIONÁLNA A LOKÁLNA TLAČ V NOVÝCH PODMIENKACH

ANDREJ TUŠER

K l ú ě o v é s l o v á: regionálna a lokálna tlač – typológia – klasifikačný model – sublokálna, lokálna, subregionálna, regionálna, nadregionálna tlač

Súčastou výskumnej úlohy Novinárskeho študijného ústavu v Bratislave ako bádateľského pracoviska Národného centra mediálnej komunikácie *Zmeny infraštruktúry médií na regionálnej a lokálnej úrovni v podmienkach nového územnosprávneho usporiadania Slovenska*, ktorú v roku 1997 riešia PhDr. Samuel Brečka (vedúci), PhDr. Danko Benkovičová a doc. PhDr. Andrej Tušer, CSc. (členovia), je aj zmapovanie a rozbor stavu regionálnej a lokálnej tlače. Výsledkom riešenia úlohy má byť zborník s analýzou a atlasom rozšírenosti regionálnych médií a ich publika.

Regionálna a lokálna tlač má v systéme slovenskej periodickej tlače trvalé miesto. Bez ohľadu na to, ako sa tieto pojmy terminologicky v rôznych obdobiach posudzovali, tlač miestneho významu má nenahraditeľnú informačnú, orientačnú, ale najmä integračnú funkciu.

O význame a štruktúre týchto typologických skupín tlače bolo v uplynulých rokoch publikovaných viacero štúdií, analýz a učebných textov rôzneho rozsahu. Regionálna a lokálna tlač bola dlhé roky prostredníctvom rôznych dokumentov presne pomenovaná a systemizovaná (štáty okresnej a podnikovej tlače) a tým aj inštitucionalizovaná (vydavateľsky – okresné, mestské, podnikové orgány; organizačne – komisie a kluby Slovenského zväzu novinárov).

Po roku 1989 sa zmenou spoločensko-politickej situácie ocitla v zmenenom prostredí aj regionálna a lokálna tlač. Prispela k tomu najmä novela tlačového zákona z marca 1990, ktorá umožňuje vydávať periodiká aj súkromným právnickým a fyzickým osobám. Do vydavateľskej štruktúry tak vstúpil nový subjekt, ktorý má na existenciu skúmaných dvoch typologických skupín významný vplyv.

Doteraz dosiahnuté výsledky v skúmaní regionálnej a lokálnej tlače nie sú zanedbateľné (rôzne výskumy, prieskumy, analýzy sa konali na úrovniach Slovenského zväzu novinárov, Novinárskeho študijného ústavu i katedry žurnalistiky Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave). Môžeme ich považovať za východisko pre analýzu súčasného stavu, ktorý zatiaľ nie je dostatočne zmapovaný, aj keď určitú akvizíciu z najnovšieho obdobia po vzniku Slovenskej republiky v roku 1993 má za sebou Novinársky študijný ústav (Sečík, Brečka, Ivantyšin – skôr kvantitatívne), resp. katedra žurnalistiky FFUK (Tušer – pokus o teoretické a historické zatriedenie, diplomové a ročníkové práce absolventov).

Podľa údajov z roka 1996 vychádzalo na Slovensku 94 regionálnych, 162 mestských a miestnych a 72 podnikových novín. Okrem toho existovalo 37 inzertných regionálnych a lokálnych periodík. To spolu znamenalo 365 regionálnych a lokálnych periodík. Do tohto počtu neboli zarátané regionálne a lokálne denníky, ktorých na Slovensku vychádzalo osem (pozri tab. 1).

Tabuľka 1

Vývoj počtu titulov regionálnej a lokálnej tlače v rokoch 1993–1996

Regionálna a lokálna tlač	1993	1994	1995	1996
Regionálne noviny	111	102	100	94
Mestské a miestne periodiká	114	114	150	162
Podnikové noviny	67	63	74	72
Inzertné periodiká	27	21	29	37
Spolu	319	301	353	365

Súčasná situácia je teda na regionálnom a lokálnom mediálnom trhu veľmi pestrá, čo si žiada seriózne zmapovanie. Navyše stav sa opäť zmenil, pretože nové územnosprávne usporiadanie Slovenska v roku 1996 vytvorilo podmienky na vznik nových, resp. transformáciu doteraz vychádzajúcich periodík. Oproti doterajším trom krajom existuje osem krajov, oproti doterajším 38 okresom vzniklo 79 okresov. Vo všetkých týchto sídlach zrejme bude potrebné vytvoriť (alebo transformovať doterajšie) periodiká, ktoré by oslovovali obyvateľov v nových hraniciach regiónov, pritom viaceré z doterajších sídel okresov sa stali už sídlami krajov. To si opäť vyžiada adekvátne periodikum. Súčasne sme svedkami veľkého rozmachu lokálnych periodík.

Transformácia regionálnej a lokálnej tlače na Slovensku je zrejme najnaliehavejší problém, ktorý je potrebné sledovať. Žiada si postupne pripraviť zo získaných prieskumov materiál nielen o súčasnom stave, ale najmä o tom, čo si novovytvorené podmienky, vyplývajúce z nového územnosprávneho usporiadania v regionálnej a lokálnej mediálnej oblasti, vyžadujú. Týka sa to typologických znakov, obsahovej a žánrovej štruktúry, organizácie redakčnej práce, vzťahov komunikátora i recipienta a vydavateľských podmienok.

Dôležité bude rozhodnúť, na čo položiť ťažisko analýzy súčasného stavu regionálnej a lokálnej tlače, pretože typologická charakteristika toho, čo na regionálnych a lokálnych teritóriách v súčasnosti vychádza, je napriek doteraz dosiahnutým výsledkom v tejto oblasti pomerne všeobecná. V ostatnom období totiž vzniklo množstvo periodík, ktoré sa v slovenskom mediálnom priestore dlhé roky nenachádzali. Treba vykonať seriózny a kvalitný výskum, ktorý by dal odpovede na všetky nezodpovedané otázky.

Táto štúdia sa zaoberá výsledkami zistení podľa dotazníkov vrátených doterajšími i novovytvorenými okresnými úradmi o zabezpečení ich teritória regionálnou a lokálnou tlačou. Naše údaje nie sú celkom totožné s Adresármí médií Slovenskej republiky 1996 (NŠÚ, Bratislava 1996, 376 s.) a 1997 (NCMK, Bratislava 1997, 404 s.), pretože stav v tejto oblasti sa neustále mení. Porovnáваме východiskové údaje získané k 25. aprílu 1997, keď sme na Slovensku registrovali 347 titulov regionálnej a lokálnej tlače vrátane denníkov (i podnikovej a cirkevnej tlače) v celkovom jednorazovom náklade cca 1 288 120 výtlačkov a 45 titulov regionálnej a lokálnej inzertnej tlače v celkovom jednorazovom náklade 1 954 200 výtlačkov, spolu teda 392 titulov v jednorazovom náklade 3 242 320 výtlačkov. Tieto údaje korešpondujú so stavom uvádzaným I. Sečíkom (*Otázky žurnalistiky*, 39, 1996, s. 308).

Uvedomovali sme si súčasne, že tento počet nie je úplný ani presný. Mali sme vlastné vedomosti o tom, že na teritóriách regiónov (krajov, krajových oblastí, okresov) a lokalít (miest, obcí, mestských častí, farností, sídlisk, podnikov, škôl a i.) vychádzajú po novom územnosprávnom usporiadaní Slovenska periodiká, ktoré sú rôzne registrované či neregistrované, alebo o ktorých nevieme, a na druhej strane sú ešte zaznamenané periodiká, ktoré už nevychádzajú. Spomínaná výskumná úloha má tento stav zmapovať a spresniť.

Pod spresnením nerozumieme iba jednoduchú štatistickú analýzu, ale najmä typologické zaradenie jednotlivých titulov do príslušných subsystémov. Aj keď nazerali na regionálnu a lokálnu tlač u nás (i v zahraničí) nie je jednotné a jednoznačné, po štúdiu domácej i zahraničnej novinovednej literatúry sme vypracovali model, ktorý by najlepšie mohol obsiahnuť súčasný stav periodík na regionálnej a lokálnej úrovni na Slovensku. Popri našich zdrojoch sa opierame najmä o nemecké, rakúske, príp. poľské štúdie z tejto oblasti.

Z hľadiska regionálnosti sa optimálne javí delenie na nadregionálne (veľké regionálne), regionálne (okres, krajová oblasť, kraj) a subregionálne (stredné a malé regionálne) noviny. Za *nadregionálne* môžeme považovať noviny vychádzajúce pre viac okresov (napr. NOVÝ VPRED ŽURNÁL pre občanov okresov Zvolen, Krupina, Detva, Žiar nad Hronom, Banská Štiavnica, Žarnovica a Veľký Krtíš), pre viac krajových oblastí (napr. EXPRESS KONTAKT pre podtatranskú oblasť a Spiš) alebo pre viac krajov (napr. ESO JUHOZÁPADNÉ SLOVENSKO), za *regionálne* môžeme považovať noviny vychádzajúce pre okres (napr. NAŠE NOVOSTI okresu Nové Zámky či ZORA GEMERA Rožňavského okresu), pre krajovú oblasť (napr. TH EXTRA pre občanov malokarpatského regiónu, KYSUCE pre Kysučanov) alebo pre kraj (napr. ŽILINSKÝ VEČERNÍK ako týždenník Žilinského kraja či TRENČIANSKE NOVINY ako nezávislý krajský týždenník), za *subregionálne* možno považovať noviny vychádzajúce pre obec a okolie (napr. BELSKÉ NOVINY pre občanov Belej a okolia), pre viac obcí (napr. INFORMÁTOR pre Kočovce, Beckovskú Viesku a Rakofuby) alebo pre mesto a okolie (napr. PÚCHOVSKÉ LISTY pre mesto a okolie).

Z hľadiska lokálnosti sa opierame o typologickú charakteristiku vychádzajúcu z etymologickej hodnoty pojmu lokalita. Tak rozoznávame periodiká lokálne (mestské, obecné) a sublokálne (mestských častí, farností, sídliskové, podnikové, školské a i.). Za *lokálne* môžeme považovať noviny vychádzajúce v mestách (napr. KUBÍN pre občanov mesta Dolný Kubín) alebo v obciach (napr. BALOČAN Obecného úradu v Čiernom Balogu), za *sublokálne* možno považovať periodiká vychádzajúce v mestských častiach (napr. DEVÍNSKONOVESKÝ EXpres pre mestskú časť Bratislava-Devínska Nová Ves), vo farnostiach (napr. BARTOLOMEJ prievdzkej farnosti), v sídliskách (napr. KVAPKA pre sídlisko KVP v Košiciach), v podnikoch (napr. JEMNOMECHANIK pre a. s. Chirana-Prema v Starej Turej), v školách (napr. ŠPENDLÍK v Gymnáziu v Trebišove). Osobitnou kategóriou regionálnych, resp. lokálnych periodík sú tituly vychádzajúce súčasne pre región či lokalitu a podnik (napr. SLOVENSKÁ BRÁNA pre Slovenské energetické strojárne, a. s., v Tlmačoch a pre mesto a okolie alebo NAŠE CHEMKO pre a. s. Chemko Strážske a občanov mesta).

Pri spomínanom typologickom prístupe nehrajú podstatnú úlohu názvy novín či ich vydavateľské subjekty, ale šírka ich pôsobenia, a to bez ohľadu na výšku ich nákladu. V nejednom prípade totiž môže byť náklad lokálneho periodika vyšší než re-

gionálneho. Nerozhoduje ani periodicita (tá sa pohybuje od denníkov až po štvrtročníky), hoci vyššia frekvencia vychádzania má väčšiu silu pôsobenia.

Typologickú pestrosť subsystému regionálnej a lokálnej tlače potvrdzuje významná skutočnosť, že ju neposudzujeme iba z hľadiska univerzálneho, ale aj spoločensko-odborného pôsobenia. To znamená, že pri univerzálnej regionálnosti, resp. lokálnosti sa periodiká zameriavajú na aktuálne javy zo všetkých oblastí spoločenského diania na území, na ktorom vychádzajú, ale pri spoločensko-odbornej regionálnosti, resp. lokálnosti sa periodiká zaoberajú záujmami užších spoločenstiev v rámci území, na ktorých vychádzajú. Ide o tituly spoločenských organizácií, kultúrnych inštitúcií, strán, hnutí, klubov, cirkví, inzertných, propagačných či reklamných subjektov (agentúr), občianskych iniciatív (tzv. alternatívna tlač) a i., pričom to opäť môžu byť periodiká sublokálne, lokálne, subregionálne, regionálne i nadregionálne (podľa toho, kde pôsobia).

Novým typom v regionálnej alebo lokálnej rovine sa javia tzv. hlavičkové noviny. V Adresári médií SR 1997 sme sa stretli s takýmito periodikami najmä v inzertnej oblasti (napr. ESO Banskobystrický región, ESO Bratislava, ESO Juhozápadné Slovensko, ESO Podtatranský región, ESO Severné Slovensko, ESO Trenčiansky región alebo Galantský gratis, Komárňanský gratis, Levický gratis, Liptovský gratis, Martinický gratis, Nitriansky gratis, Novozámocký gratis, Popradský gratis, Považský gratis, Trenčiansky gratis, Žiarsky gratis, Žilinský gratis), no nie sú zvláštnosťou ani pokusy pri univerzálnych tituloch (napr. Nitriansky hlásnik plus).

Stav prieskumu v čase uzávierky tejto štúdie ešte nebol definitívny, pretože výstup z výskumnej úlohy sa plánuje na december tohto roka. S dotazníkovou akciou sme začali v druhej polovici mája 1997 a vďaka ochote väčšiny príslušných pracovníkov 79 okresných úradov na Slovensku sme údaje pomerne rýchlo získali. Na okresné úrady, ktoré zatiaľ nereagovali, sme poslali opakovanú žiadosť. Základom pre výskumnú úlohu sú nami získané informácie o periodikách. V prípadoch, od ktorých ešte nemáme údaje, sme sa opierali o Adresár médií SR 1997 a o materiály z Ministerstva kultúry SR ku koncu roka 1996. Nazdávame sa však, že vlastnými silami získame informácie zo všetkých 79 okresov, čo bude pre nás pri riešení výskumnej úlohy smerodajné.

Predbežné výsledky naznačujú, že počet titulov regionálnej a lokálnej tlače na Slovensku vysoko prekročí čísla, ktoré sme uvádzali v tabuľke 1. Keďže úloha je ešte iba v polovici riešenia, použijeme širšie typologické radenie než v spomínanej tabuľke a nebudeme používať schému „regionálne noviny, mestské a miestne periodiká, podnikové noviny, inzertné periodiká“. V závere výskumnej úlohy totiž budeme pracovať v zmysle nášho modelu o sublokálnych, lokálnych, subregionálnych, regionálnych a nadregionálnych periodikách tak, ako sme ich v tejto štúdii identifikovali. Zatiaľ môžeme uviesť iba širšie zaradenie na základe nie kompletne získaných údajov. I keď sa vynasnažíme podať čo najkomplexnejšiu informáciu na úrovni okresov a krajov, v tomto štádiu si nenárokuje úplnosť a presnosť. Domnievame sa však, že aj doteraz získané (nie definitívne) výsledky budú veľmi zaujímavé.

Najprv sa budeme zaoberať regionálnou a lokálnou tlačou (vrátane podnikovej a cirkevnej) bez inzertnej tlače, ktorá najmä výškou nákladu skresľuje súhrnné údaje. Regionálnu a lokálnu inzertnú tlač uvedieme osobitne.

Za mediálne silne nasýtený okres sme považovali ten, v ktorom vychádza 15 a viac regionálnych a lokálnych periodík. Podľa predbežných údajov najviac ich je v okresoch Žilina (27 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 72 000 výtlačkov, Martin

(24 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 44 000 výtlačkov), Trenčín (23 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 38 000 výtlačkov), Prešov (21 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 43 000 výtlačkov), Nové Mesto nad Váhom (18 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 16 000 výtlačkov), Poprad (17 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 38 000 výtlačkov), Nitra (16 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 88 000 výtlačkov).

Za mediálne nenasýtený okres sme považovali ten, v ktorom vychádzajú 3 a menej regionálnych a lokálnych periodík. Po 3 periodikách majú okresy (poradie podľa výšky úhrnných nákladov) Senica (úhrnný jednorazový náklad cca 22 000 výtlačkov), Partizánske (cca 17 000 výtlačkov), Topoľčany (cca 15 000 výtlačkov), Púchov (cca 12 000 výtlačkov), Lučenec (cca 10 000 výtlačkov), Námestovo (cca 5 000 výtlačkov), Bánovce nad Bebravou (cca 4 000 výtlačkov), Banská Štiavnica (cca 2 000 výtlačkov). Po 2 periodikách majú okresy Levoča (cca 5 000 výtlačkov), Snina (cca 3 000 výtlačkov), Medzilaborce a Poltár (cca po 2 000 výtlačkoch), Turčianske Teplice (cca 900 výtlačkov). Po 1 periodiku majú okresy Veľký Krtíš (15 000 výtlačkov), Krupina (3 000 výtlačkoch), Stará Ľubovňa (2 800 výtlačkov), Kysucké Nové Mesto a Stropkov (po 2 000 výtlačkov), Bytča (500 výtlačkov). V okresoch Detva a Sobrance zatiaľ nezaznamenávame žiadne regionálne, resp. lokálne periodikum. Špecificky sa javia okresy v Bratislave a Košiciach, kde sa aj 1 až 3 periodiká v jednom z okresov môžu zdať postačujúce (napr. okres Bratislava V má „iba“ 2 periodiká, ale náklad 45 000, alebo mesto Košice má 3 periodiká, ale náklad 96 000 výtlačkov).

Z celkového predbežného sumára vyplýva aj informačná nasýtenosť krajov regionálnymi a lokálnymi periodikami. Najviac ich vychádza v Žilinskom kraji (asi 105 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 220 000 výtlačkov), v Trenčianskom (asi 80 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 150 000 výtlačkov) a v Popradskom (asi 75 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 150 000 výtlačkov). Najmenej ich vychádza v Banskobystrickom kraji (asi 55 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 150 000 výtlačkov) a v Trnavskom (asi 40 periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 140 000 výtlačkov). V Bratislavskom kraji, ktorý spolu s košickým považujeme za špecifické, vychádza asi 45 regionálnych a lokálnych periodík, avšak s úhrnným jednorazovým nákladom cca 300 000 výtlačkov a v Košickom kraji asi 65 periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 370 000 výtlačkov.

Najviac inzertných regionálnych, resp. lokálnych periodík vychádza v Nitre (8 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 300 000 výtlačkov), v Komárne (7 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 120 000 výtlačkov), v Trenčíne (6 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 150 000 výtlačkov) a v Žiline (6 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 110 000 výtlačkov). Opäť sa osobitne javia Bratislava a Košice, keď napr. v meste Bratislava (okrem bratislavských okresov) vychádza „iba“ 5 inzertných periodík, avšak s úhrnným jednorazovým nákladom cca 850 000 výtlačkov, a v meste Košice (okrem košických okresov) „iba“ 3 inzertné periodiká, no s úhrnným jednorazovým nákladom cca 260 000 výtlačkov.

Ak teda pridáme k regionálnym a lokálnym periodikám ešte inzertné, vychádza nám nasledovný stav: najviac periodík má Žilinský kraj (asi 115 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 500 000 výtlačkov), Nitriansky (asi 90 periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 800 000 výtlačkov) a Trenčiansky (asi 90 periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 300 000 výtlačkov). Najmenej periodík má Banskobystrický kraj (asi 65 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 380 000 vý-

tlačkov) a Trnavský (asi 50 s úhrnným jednorazovým nákladom cca 300 000 výtlačkov). Bratislava a Košice sa opäť vymykajú z tohto stavu, pretože v Bratislavskom kraji vychádza „iba“ asi 55 regionálnych a lokálnych periodík, ale s úhrnným jednorazovým nákladom cca 1 200 000 výtlačkov, v Košickom kraji asi 70 periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 1 000 000 výtlačkov.

Celkový predbežný obraz podľa doterajších zistení predstavuje vyše 500 regionálnych a lokálnych periodík s úhrnným jednorazovým nákladom 1 600 000 výtlačkov. Ak k tomu prirátame asi 90 inzertných periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 3 000 000 výtlačkov, môžeme konštatovať, že na Slovensku vychádza v súčasnosti približne 600 regionálnych a lokálnych periodík s úhrnným jednorazovým nákladom cca 4 600 000 výtlačkov. Je to úctyhodné číslo, ktoré si nežiada komentár. Podrobnejšie a presnejšie výsledky o sile tohto subsystému periodickej tlače prinesieme v osobitnom zborníku, ktorý bude obsahovať súhrnný materiál o rozšírenosti regionálnych a lokálnych médií a ich publiku na Slovensku.

Adresa: Doc. PhDr. Andrej Tušer, CSc., katedra žurnalistiky FFUK Bratislava, Štúrova 9, 81102 Bratislava

Regional and Local Press in New Conditions

Andrej Tušer

Key words: regional and local press – typology – classification model – sub-local, local, sub-regional, regional and supra-regional press

This study presents preliminary results of the research project „Changed infrastructure of the regional and local media in conditions of a new territorial and administrative division of Slovakia“ carried out by the team of the Institute of Journalism – a media research unit of the National Center of Media Communication. In addition, the author deals with typology of the regional and local press. Comparing the points of view of some domestic and foreign scientists on this subsystem of the press, the author creates his own classification model of the regional and local press. The schema

includes sub-local, local, sub-regional, regional and supra-regional press. On the local (town, village, ward, rectory, housing estate) and regional (sub-district, district, county) territories, the author distinguishes between the universal and social/professional regionality and/or locality. According to preliminary results, about 575 regional and local papers (including the local and regional free-sheets) with total one-shot circulation of about 4 600 000 copies are published in Slovakia. A definite state of affairs in this subsystem of the press will be known at the end of 1997, when the project will be finished.